

ks. Piotr Kroczek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

CZY PRAWO KANONICZNE INTEGRUJE WIERNYCH?

Abstract   **Does canon law integrate the faithful?** The paper discusses the problem of the integrating function of canon law for the community of the faithful. The author offers some arguments in support of the thesis. They are as follows: an argument from the genesis of canon law, an argument from the nature of customary law, an argument from the function of church law and from values connected with canonical norms. Also arguments from legal institutions like diocesan synod and diocesan and parish pastoral council are provided. Realization of the right to association and role of particular law are offered as arguments. The conclusion of the paper is that canon law serves the process of integration of the faithful.

W artykule poruszony został problem integracyjnej funkcji prawa kanonicznego dla wspólnoty wierzących. Autor prezentuje argumenty popierające tę tezę. Są to argumenty z pochodzenia prawa kanonicznego, z charakteru prawa zwyczajowego, funkcji prawa kanonicznego, powiązania wartości i prawa kanonicznego, a także z instytucji prawa kanonicznego takich jak synod diecezjalny i rada duszpasterska. Konkluzję rozważań stanowi stwierdzenie, iż prawo kanoniczne służy procesowi integracji wiernych.

Keywords: integration, canon law, Catholic Church, legislator, faithful,
integracja, prawo kanoniczne, Kościół katolicki, prawodawca, wierni

POSTAWIENIE TEZY

Na początku artykułu zostanie postawiona teza: prawo kanoniczne integruje wiernych. Wypada to twierdzenie artykułu objaśnić i podać znaczenia terminów w nim zawartych.

Poprzez „prawo kanoniczne” rozumieć należy wszystkie normy obowiązujące w Kościele katolickim niezależnie od ich pochodzenia oraz niezależnie od przedmiotu regulacji. Do tego zbioru norm prawnych należy zaliczyć więc: prawo Boże naturalne i prawo Boże pozytywne (zob. kan. 199), ustawy czysto kościelne (kan. 11), które zostały ustanowione przez prawodawców kościelnych o różnej randze (powszechnych, partykularnych, statutowych), prawo wytworzone przez wspólnotę w formie zwyczaju prawnego (zob. kan. 23–28), a także egzogeniczne prawo, które na mocy umowy Stolicy Apostolskiej (konkordaty) lub odesłania prawa kanonicznego (zob. kan. 22) obowiązuje w Kościele.

Czasownik „integracja” oznacza zasadniczo zbiór uzależnionych od siebie zmian ukierunkowanych i prowadzących do łączenia się i organizacji elementów składowych w określoną strukturę¹. W kontekście socjologicznym, który z punktu widzenia Kościoła jako społeczności ma szczególnie znacznie, „integracja” oznacza stan i stopień zespolenia danej grupy jako społeczności, która mimo istniejących różnic pomiędzy jej członkami jest skoordynowana i funkcjonuje jako całość².

Z kolei słowo „wierni” jest terminem kanonicznym, który należy rozumieć w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku³. Zgodnie z kan. 204 § 1 „wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”. Konieczne jest powiązanie powyższej definicji z § 2 cytowanego kanonu. Kościół, o którym była mowa, „ukonstytuowany i uporządkowany na tym świecie jako społeczność, trwa w Kościele katolickim, kierowanym przez następcę Piotra i biskupów we wspólnocie z nim”. W ten sposób zakres przedmiotowy terminu „wierni” został przez prawodawcę zawężony do katolików.

Wyrażenie „prawo kanoniczne integruje wiernych” oznacza więc, że realizacja generalnych i abstrakcyjnych norm prawnych obowiązujących w Kościele przyczynia się do łączenia i scalania w jeden funkcjonujący jako całość organizm wiernych (zob. kan. 113 § 2) i w ten sposób przyczynia się do tworzenia wspólnoty, czyli Kościoła.

Na poparcie tezy zostanie podanych kilka argumentów o różnej wadze i różnym charakterze.

1. ARGUMENT Z POCHODZENIA PRAWA W KOŚCIELE

Kościół nie powstał z woli założycieli – pierwszych członków Kościoła. Mechanizmy socjologiczne znane z ludzkich społeczności – takich jak przykładowo stowarzyszenia czy państwa – nie zadecydowały o powstaniu Kościoła ani o jego strukturze. Nie one też określiły jego ostateczny cel i środki, jakimi może się posługiwać.

¹ K. Kłysiak, *Integracja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. J. Duchniewski, Lublin 1997, kol. 330.

² J. Turowski, *Integracja. II: w socjologii*, [w:] *Encyklopedia katolicka...*, dz. cyt., kol. 333.

³ *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 75 (1983), cz. 2, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984 (dalej jako KPK). Cytowane kanony pochodzą z tego aktu normatywnego.

Kościół bowiem powstał jako wynik interwencji Boga w historię ludzkości. Prawda, że to Jezus Chrystus założył Kościół, jest prawdą wiary – „Chrystus jedyny Pośrednik, ustanowił swój Kościół święty, tę wspólnotę wiary, nadziei i miłości tu na tej ziemi, jako widzialny organizm”⁴.

W konsekwencji takiej genezy Kościoła także prawo obowiązujące w Kościele nie może być rozpatrywane jako fenomen powstały w wyniku zwykłych mechanizmów generujących powstanie prawa w ludzkich społecznościach, a zwykle zawartych skrótowo w wyrażeniach: *ubi societas ibi ius* czy *bonum commune*. Pierwsza z tych zasad upatruje istnienie regulacji prawnych w społeczności jako wynik ludzkiej natury członków społeczności. Druga natomiast stwierdza, że prawo w społeczności jest potrzebne dla zapewnienia dobra wspólnego⁵.

Te zasady nie tłumaczą wystarczająco istnienia prawa w Kościele dlatego, że nie uwzględniają więzi najsilniej łączącej członków Kościoła, czyli wiary. To ona głównie jest spoiwem łączącym wiernych w jeden organizm. Trzeba jednak dodać, że nie tylko wiara łączy wiernych w Kościele, wyniesienie bowiem społeczności wiernych do porządku nadprzyrodzonego nie eliminuje cech właściwych każdej ludzkiej społeczności⁶.

Wiara w Jezusa Chrystusa jako Zbawiciela, a także podzielenie innych prawd wiary (zob. kan. 205) powodują, że osoby tworzą specyficzną wspólnotę nazwaną przez teologów *communio*⁷. Jest to termin, którym w dokumentach Soboru Watykańskiego II Kościół opisuje sam siebie⁸. *Nota explicativa* *paevia* do konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* podaje precyzyjną definicję tego pojęcia. *Communio* nie oznacza „jakiegoś nieokreślonego uczucia, lecz organiczną rzeczywistość, która wymaga formy prawnej, a równocześnie ożywiana jest duchem miłości”⁹. Tę formę prawną stanowi właśnie prawo kanoniczne.

Jak bez wiary członków nie istnieje Kościół, tak samo prawo w Kościele – będąc konieczną konsekwencją wiary i jej nakazów oraz wyrazem wiary – jest niezbędne dla istnienia Kościoła. „Prawo jest Kościołowi nadane przez jego Założyciela wraz z naturą Kościoła. Nie przyszło ono z zewnątrz do Kościoła, lecz powstało ono w Kościele. Nie można Kościoła pomyśleć bez prawa, bo byłby to już inny Kościół – nie Chrystusowy”¹⁰. Wiara jednoczy wiernych wokół Jezusa Chrystusa, zaś prawo określa reguły inicjacji tego zjednoczenia, przykładowo poprzez określenie warunków ważności chrztu (zob. np. kan. 849, 850, 854, 864) i trwania w tym zjednoczeniu poprzez określenie sytuacji, w których tę wspólnotę się opuszcza, zaciągając kary kościelne (kan. 1331 § 1 w związku z kan. 751).

Należy więc uznać, że prawo jest niezbędne dla integracji osób, które połączyła wiara. Prawo kościelne jest konsekwencją wiary i z niej wypływa. Dodatkowo należy zauważyć,

⁴ Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium* [dalej: LG], 8.

⁵ P. Kroczeck, *The art of legislation: the principles of lawgiving in the Church*, Kraków 2012, s. 22–24.

⁶ R. Sobański, *Ustawa kościelna – „ordinatio rationis” czy „ordinatio fidei?”*, „Collectanea Theologica” (1978) 48, fascicle I, s. 28.

⁷ J. H. Provost, *Structuring the Church as a Communio*, „The Jurist” (1976) 36, s. 191–245.

⁸ Szeroko o tym zob. O. Saier, „*Communio*” in *der Lehre des Zweiten Vatikanische Konzils: Eine rechtsbe-griffliche Untersuchung*, München 1973.

⁹ Cenny komentarz do pojęcia *communio* zob. w: J. Ratzinger, *Erläuternde Vorbemerkung*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche, Das Zweite Vaticanische Konzil*, Bd. 1, hg. J. Höfer, K. Rahner, Freiburg–Basel–Wien 1966, kol. 350–359.

¹⁰ P. Kroczeck, *Prawo we wspólnocie Kościoła*, [w:] *Wspólnoty opisane. Zjawisko wspólnotowości w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. M. Kopczyk, Bielsko-Biała 2011, s. 55.

że prawo to jest zazwyczaj wytworem podmiotów kościelnej władzy ustawodawczej, która zgodnie ze specyfiką jedynie funkcjonalnego, a nie rzeczywistego podziału władzy w Kościele (zob. kan. 135 § 1) troszczy się o to, aby w swoim zadaniu wyrażać integracyjne działanie Chrystusa we wspólnocie wierzących¹¹.

2. ARGUMENT Z CHARAKTERU PRAWA ZWYCZAJOWEGO

Przedstawiając argumenty za integracyjnym działaniem prawa kanonicznego dla wspólnoty, należy również zwrócić uwagę na prawo zwyczajowe. W systemie prawa Kościelnego prawo zwyczajowe stanowi równorzędne z prawem stanowionym źródło norm.

Normotwórcza moc zwyczaju opiera się na zasadzie, że wspólnota wiernych może stworzyć prawo sama dla siebie poprzez praktykę życia społeczności. Początkowo stały sposób zachowania się członków wspólnoty tworzy zwyczaj (*consuetudo*), który pod pewnymi warunkami staje się prawnym zwyczajem (*legitima consuetudo*)¹². Tak powstałe zwyczajowe normy mają moc obowiązującą tak samo, jakby były normami pochodzącymi z przepisów danych bezpośrednio przez organ prawodawczy. Wspólnota wiernych może taki zwyczaj prawny modyfikować, a także zarzucać go, doprowadzając do usunięcia norm z systemu prawnego (*desuetudo*).

Te działania są możliwe, gdy większość wspólnoty zachowuje się w określony sposób. Motywy postępowania członków wspólnoty nie mają znaczenia, liczy się praktyka podejmowana przez tę większość. Wprowadzenie zwyczaju, a następnie zwyczaju prawnego, ma duże znaczenie praktyczne dla wiernych, prowadzić bowiem może do rozwiązania praktycznych problemów, które ma wspólnota, bez potrzeby angażowania kościelnych organów władzy ustawodawczej¹³. Takie wspólne działania wiernych wymagają ich integracji: zamierzonej lub mimowolnej.

3. ARGUMENT Z FUNKCJI PRAWA KANONICZNEGO

Kolejnym argumentem za postawioną na wstępie tezą jest jedna z funkcji prawa kanonicznego. Poprzez funkcję prawa należy, w kontekście prawa Kościoła, rozumieć rezultat aplikacji norm prawnych w życie wspólnoty, dla której zostało prawo ustanowione¹⁴.

Jedną z najważniejszych funkcji prawa jest realizacja głównego celu prawa kanonicznego, czyli prowadzenie wiernych do zbawienia¹⁵. Ten cel prawa wyraża zasada *salus animarum suprema lex* (zob. kan. 1752). Jest to zasada stanowiąca jakby podstawę dla istnienia i działalności fenomenu prawa w Kościele¹⁶.

¹¹ R. Sobański, *Kościół jako podmiot prawa. Elementy eklezjologii prawnej*, Warszawa 1983, s. 165.

¹² Na temat etapów i warunków rozwoju zwyczaju prawnego zob. J. M. Huels, *Back to the future. The role of custom in a world of Church*, „CLSA Proceedings” (1997) 59, s. 8–21.

¹³ J. M. Huels, *Back to the future...*, dz. cyt., s. 3.

¹⁴ P. Kroczek, *The art of legislation...*, dz. cyt., s. 43.

¹⁵ Szeroko o tym zob. R. Sobański, *Zbawcza funkcja prawa kościelnego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (1973) 6, s. 157–169.

¹⁶ Por. M. Wijlens, *Salus animarum suprema lex: mercy as a legal principle in the application of canon law*, „The Jurist” (1994) 54, s. 588.

Zbawienie, któremu prawo ma służyć, jest dostępne jedynie we wspólnocie wierzących – Kościele. Zasadniczy cel prawa jest ściśle powiązany ze wspólnotą wierzących. Inaczej mówiąc, prawo zawsze jest skierowane na wspólnotę, to znaczy na jej dobro: trwanie i rozwój. Porządek prawny bowiem jest konieczny, aby „wspólnota kościelna żyła, wzrastała, kwitła”¹⁷.

Wierni więc, zintegrowani wokół swojego celu, czyli osiągnięcia zbawienia, muszą – i jest to *conditio sine qua non* – zjednoczyć się w Kościele. Poza tą wspólnotą bowiem nie ma zbawienia. Jak to wyraził św. Cyprian z Kartaginy – „nemini salus esse nisi in Ecclesia possit”¹⁸. Trzeba pamiętać, że „w pełnej wspólnocie Kościoła katolickiego pozostają tutaj na ziemi ci ochrzczeni, którzy w jego widzialnym organizmie łączą się z Chrystusem więzami wyznawania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego” (kan. 205).

4. ARGUMENT Z POWIĄZANIA WARTOŚCI I PRAWA KANONICZNEGO

Prawo kanoniczne tak jak każde inne prawo jest samo w sobie wartością i może wpływać integrująco na społeczność, proponując takie wartości jak sprawiedliwość podmiotów prawa, równość wobec prawa, stabilność życia społecznego, przewidywalność i ograniczenia działań władzy¹⁹.

Jednak w przedstawianym argumentacie chodzi o te wartości, wokół i dla których ochrony i obrony, a także promowania tworzone jest prawo. Wśród typów integracji wyróżnia się bowiem integrację normatywną polegającą na zgodności systemu wartości i norm, którymi kierują się członkowie grupy, z obowiązującymi w społeczeństwie. Osiągnięcie integracji normatywnej jest warunkiem funkcjonowania grupy społecznej. Kluczowymi czynnikami tego typu integracji są, oprócz religii, prawo i zwyczaj²⁰. W kontekście prawa kanonicznego prawo i zwyczaj, te, które mogą stać się zwyczajami prawnymi, zawsze wyrastają z wiary.

Ze względu na specyfikę prawa kościelnego wartości, o których mowa, będą związane głównie, choć nie wyłącznie, z prawdami katolickiej wiary. Normy kanoniczne będą dotyczyły tych wartości, które z punktu widzenia nakazów wiary ujętych w prawdy teologiczne powinny być ważne dla wiernych i są głoszone przez prawodawcę. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że prawodawca w Kościele jest zazwyczaj jednocześnie nauczycielem wiary²¹. Inaczej mówiąc, w tekście prawnym obowiązek moralny, wypływający z nakazów wiary, staje się prawnym obowiązkiem, niejednokrotnie zabezpieczonym sankcją karną przewidzianą na wypadek zachowania odmiennego od nakazanego²².

¹⁷ Wstęp do KPK, s. 37.

¹⁸ Cyprianus Carthaginensis, *Epistola* 62, [w:] J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus*, Series Latina, Paris 1878, t. 4, kol. 371. Współczesne znacznie formuły „extra Ecclesiam nulla salus” zob. *Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio Dominus Iesus de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica*, 6.08.2000, AAS 92 (2000), s. 742–765; polska wersja językowa: *Deklaracja „Dominus Iesus” o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła*, tłum. J. Królikowski, Warszawa 2000.

¹⁹ Zob. R. Sobański, *Prawo jako wartość*, „Prawo Kanoniczne” 42 (1999) 3–4, s. 11–26.

²⁰ J. Turowski, *Integracja. II: w socjologii*, [w:] *Encyklopedia katolicka...*, dz. cyt, kol. 333; J. M. Yinger, *Religia jako czynnik integracji społecznej*, przeł. F. Adamski, [w:] *Socjologia religii*, red. F. Adamski, Kraków 2011, s. 176.

²¹ Zasadniczo wyjątek stanowią prawodawcy statutowi.

²² Zob. o tym np. w: J. A. Selling, *Laws and values: clarifying the relationship between canon law and moral theology*, „The Jurist” (1996) 56, s. 92–110.

Wartości, wokół których stanowione jest prawo, są następujące: czystość wiary, jedność i wolność Kościoła, wolność sprawowania władzy, prawomocna kompetencja w wykonywaniu kościelnych zadań, należyte wykonywanie obowiązków, prawda, ludzkie życie i wolność człowieka (por. kan. 1364–1397). Nakazując określone postępowanie oraz opisując przestępstwa przeciwko tym wartościom, prawodawca kościelny językiem prawnym określa reguły życia wiernych i wychowuje ich do życia, które jest praktyką nakazów wiary²³.

Sumując przedstawienie tego argumentu, można powiedzieć, że integracyjne działania prawa ujawnia się nie tylko przez to, że prawo jednoczy wiernych wokół określonych wartości, ale także przez to, że wychowuje ono społeczność do określonego, pożądanego z punktu widzenia praktyki wiary zachowania i do dawania świadectwa wartościom chrześcijańskim.

5. ARGUMENT Z INSTYTUCJI PRAWA KANONICZNEGO

Integracyjnej funkcji prawa służą także poszczególne instytucje tego prawa. W artykule zostaną przedstawione dwie instytucje: synod diecezjalny i rada duszpasterska. Ich struktura i cel działania wyrażają integracyjny zamysł prawodawcy wobec wspólnoty.

Synod diecezjalny jest „zebraniem wybranych kapłanów oraz innych wiernych Kościoła partykularnego, którzy dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej świadczą pomoc biskupowi diecezjalnemu” (kan. 460). Na synod diecezjalny, zgodnie z kan. 463 § 1, powinni być wezwani jako członkowie i mają obowiązek w nim uczestniczyć przedstawiciele wszystkich stanów w Kościele: duchowni, wierni świeccy oraz wierni, którzy prowadzą życie konsekrowane (kan. 207 § 1 i § 2). Prawodawca w kan. 463 § 1 szczegółowo wymienia następujące stanowiska i osoby: biskup koadiutor, biskup pomocniczy, wikariusze generalni, wikariusze biskupi, wikariusz sądowy, kanonicy kościoła katedralnego, członkowie rady kapłańskiej, osoby wybrane przez radę duszpasterską, rektor wyższego seminarium diecezjalnego, dziekani, prezbiterzy z każdego dekanatu, przełożeni instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego, które posiadają dom w diecezji. Skład członków synodu wskazuje, że jedną z jego funkcji, poza główną, czyli „pomocą biskupowi diecezjalnemu”, jest integrowanie wiernych diecezji poprzez łączenie ich we wspólnej pracy na rzecz dobra Kościoła partykularnego.

Podobną integracyjną rolę należy przypisać innej instytucji prawnej, a mianowicie radzie duszpasterskiej. Prawodawca przewiduje dwie odmiany rady duszpasterskiej: diecezjalną i parafialną.

Zgodnie z kan. 511 „gdy to zalecają okoliczności pasterskie”, należy ustanowić diecezjalną radę duszpasterską. Jej zadaniem jest „badać pod władzą biskupa wszystko, co dotyczy działalności pasterskiej, a także rozważać i przedstawiać praktyczne wnioski”. Prawodawca wskazuje, iż do diecezjalnej Rady duszpasterskiej „należy dobrać wiernych w ten sposób, żeby jej skład był rzeczywistym odzwierciedleniem całej części Ludu Bożego, stanowiącego diecezję, z uwzględnieniem różnych regionów diecezji, warunków społecznych i zawodowych oraz udziału, jaki osoby pojedyncze lub zrzeszone mają w apostołstwie” (kan. 512 § 2). Diecezjalna rada duszpasterska składa się więc z duchownych,

²³ P. Kroczek, *The art of legislation...*, dz. cyt., s. 48–49.

członków instytutów życia konsekrowanego i wiernych świeckich (kan. 512 § 1, zob. także kan. 228 § 1).

Podobną do przedstawionej powyżej instytucją prawną jest parafialna rada duszpasterska. Należy ją powołać w każdej parafii „jeśli zdaniem biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii Rady kapłańskiej, byłoby to pożyteczne” (kan. 536 § 1). Tej radzie przewodniczy proboszcz, a członkami są – poza tymi, którzy z urzędu uczestniczą w trosce duszpasterskiej, czyli wikariuszami, penitencjarzami czy inni duchownymi – wierni świeccy²⁴. Tak jak to miało miejsce w przypadku synodu diecezjalnego, kluczowy dla wypełniania integracyjnej misji rady duszpasterskiej, czy to diecezjalnej, czy parafialnej, jest ich skład osobowy.

6. ARGUMENT Z REALIZACJI PRAWA DO STOWARZYSZENIA

Prawo do stowarzyszania się jest jednym z podstawowych praw człowieka. Jest ono uznane powszechnie na forum prawa międzynarodowego, prawa polskiego oraz prawa kościelnego²⁵. Podstawą tego uprawnienia jest społeczna natura człowieka, który może się realizować przez współpracę z innymi. Jednakże w optyce Kościoła prawo do stowarzyszania się ma genezę nie tylko prawnonaturalną. Prawo, o którym mowa, wynika także z sakramentu chrztu świętego, który umożliwia wiernemu działanie w ramach wspólnoty Kościoła (por. kan. 215 i kan. 225)²⁶. „Przez chrzest chrześcijanin zyskuje we wspólnocie Kościoła prawo do tworzenia zrzeseń odpowiadających celom Kościoła, a więc prawo naturalne zyskuje potwierdzenie i usankcjonowanie w Kościele oraz staje się podstawowym prawem chrześcijanina (*ius nativum*)”²⁷. To właśnie dzięki prawu do stowarzyszania się wierni mogą wspólnie pracować dla wspólnoty, do której na mocy chrztu należą, oraz pomagać w realizacji posłannictwa Kościoła²⁸.

Integracja wiernych w ramach kanonicznych stowarzyszeń skupiona jest wokół określonych celów, które zawsze muszą być umieszczone w optyce Kościoła, czyli muszą być związane z jego misją w świecie²⁹. Prawdodawca stanowi o celach stowarzyszenia wiernych w kan. 215 oraz w kan. 298 § 1. Do zadań stowarzyszeń należy: wykonywanie dzieł miło-

²⁴ J. Krukowski, *Kanon 536*, [w:] J. Dyduch i in., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/1, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 445, zob. także: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002, nr 26.

²⁵ Zob. np. art. 20 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku, [w:] *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, oprac. K. Kocot i K. Wolfke, Wrocław 1978, s. 97–102; art. 22 § 1 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167); art. 58 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. i sprostowaniem); ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 20, poz. 104 z późn. zm.); art. 19 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318); kan. 215 KPK 1983; szeroko o prawie do stowarzyszania się zob. w: P. Kroczek, *Prawo do stowarzyszania się w prawie kościelnym i polskim*, [w:] Akcja Katolicka. Wprowadzenie kandydatów w podstawowe zagadnienia, red. T. Borutka, Bielsko-Biała–Kraków 2007, s. 49–69.

²⁶ J. Krukowski, *Kanon 215*, [w:] J. Dyduch i in., *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 32.

²⁷ J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 93.

²⁸ Por. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych...*, dz. cyt., s. 88.

²⁹ Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijan do stowarzyszania się i możliwości jego realizacji w prawie kanonicznym i polskim*, [w:] *Kościół i prawo*, t. 9, red. J. Krukowski, F. Mazurek, F. Lempa, Lublin 1991, s. 195.

ści i pobożności oraz ożywianie chrześcijańskiego powołania w świecie. A bardziej szczegółowo sprawę ujmując, celami stowarzyszeń wiernych są: a) ożywianie doskonalszego życia, b) rozwój publicznego kultu, c) popieranie chrześcijańskiej doktryny, d) podejmowanie dzieł apostołatu, czyli poczynań związanych z ewangelizacją, wykonywaniem dzieł pobożności, wykonywaniem dzieł miłości oraz zmierzaniem do ożywienia duchem chrześcijańskim porządku doczesnego (kan. 298 § 1).

Wierni integrują się wokół wskazanych celów i realizują swoje prawo do stowarzyszenia się poprzez swobodne zakładanie kanonicznych stowarzyszeń wiernych, kierowanie nimi oraz uczestniczenie w ich działalności (kan. 215). Nie można jednak wykluczyć, że opierając się już tylko na prawie naturalnym, zechcą oni integrować się z katolikami poprzez działalność w stowarzyszeniach nieposiadających waloru kanonicznego.

7. ARGUMENT Z ROLI PRAWA PARTYKULARNEGO

Prawo partykularne jako prawo stanowione dla określonego obszaru (np. diecezji) lub określonych wiernych (np. instytutu życia konsekrowanego) pełni wielką rolę integracyjną dla społeczności, która jest adresatem tego prawa. Adresaci ci są bowiem niejednokrotnie związani specyficznymi regulacjami, które różnią się od regulacji obowiązujących na innych obszarach czy w innych partykularnych społecznościach. Prawodawca powszechny zezwala na różnicowanie treściowe ustaw pomiędzy lokalnymi społecznościami wiernych, widząc w tym działaniu możliwość lepszego dopasowania norm do warunków i okoliczności występujących w mniejszej niż powszechna skali.

Przykładowo kodeks przewiduje lokalne dostosowanie regulacji kanonicznych w sprawach dóbr doczesnych Kościoła. W kan. 1297 udzielono kompetencji Konferencjom Episkopatu do tego, aby „po uwzględnieniu miejscowych warunków” stanowiły normy „dotyczące dzierżawy dóbr kościelnych, zwłaszcza zaś konieczności uzyskania zgody ze strony kompetentnej władzy kościelnej”.

Także kościelne prawo karne przewiduje partykularne uszczegółowienie przepisów powszechnych. Przykładowo prawodawca partykularny może określić okoliczności wyjmujące, łagodzące lub obciążające, czy to normą ogólną, czy też w odniesieniu do poszczególnych przestępstw, a także może w nakazie ustalić okoliczności, które wyjmują od ustanowionej w nim kary albo ją zmniejszają lub zwiększają (kan. 1327). Może on także zgodnie z normą z kan. 1362 § 1 nr 3 ustalić termin przedawnienia skargi karnej za przestępstwa, które nie są karane prawem powszechnym.

Z tej racji, że prawodawstwo partykularne często zawiera prawo zwyczajowe lub nawet zwyczaje, ustawodawca powszechny zezwolił, aby prawo partykularne regulowało pewne obszary życia religijnego zwykle związane z lokalnymi obyczajami. Przykładowo w kan. 1243 ustanowiono, że „stosowne przepisy dotyczące porządku na cmentarzach, zwłaszcza utrzymania i ochrony ich sakralnego charakteru, powinny być ustanowione przez prawo partykularne”. Wyraźnie widać zezwolenie władzy kościelnej na samoorganizację się społeczności lokalnej wokół własnych tradycji i obrządków w przepisie kan. 576 oraz kan. 578, gdzie stanowi się o „zdrowych tradycjach” instytutów życia konsekrowanego jako elemencie i wyznaczniku prawidłowego rozwoju tychże instytutów.

Można dodać, że prawo powszechne wielokrotnie przyznaje kompetencje ustawodawcze prawodawcom partykularnym, licząc na lepszą integrację wspólnoty, która będzie

adresatem lokalnie stanowionego i lokalnie obowiązującego prawa (zob. np. kan. 228, kan. 553 § 2, kan. 555 § 1, kan. 1177 § 3, kan. 1672). W tym działaniu wyraża się szacunek prawodawcy powszechnego dla lokalnych tradycji. Trzeba przypomnieć, że romanocentryczne stanowienie prawa w Kościele było krytykowane przez niektórych kanonistów jako takie, które nie sprzyja budowaniu prawdziwie zintegrowanej wspólnoty, a jedynie wprowadza unifikację rozwiązań legislacyjnych nieskutkującą zjednoczeniem się wiernych Kościoła³⁰.

Integracyjna rola prawa partykularnego może wyrażać się także w tym, że społeczności objęte tym prawem mogą, realizując obowiązujące ich normy, podejmować działania integrujące własną grupę wiernych z innymi społecznościami wiernych o podobnym charakterze. Przykładem mogą być działania prawodawcze zmierzające do wzmocnienia jedności diecezji czy innych Kościołów partykularnych (zob. kan. 368) leżących na pograniczu krajów³¹. Wówczas to integracja wiernych z tych kościołów partykularnych opiera się zazwyczaj, pomimo istnienia granic państwowych, różnic kulturowych czy etnicznych, na wspólnych praktykach religijnych, skoordynowanej działalności charytatywnej czy nawet ekumenicznej.

WNIOSEK

Podsumowując te rozważania o integracyjnej roli prawa kanonicznego, należy stwierdzić, że prawo w Kościele pełni nie tylko funkcję wspólnototwórczą, lecz także integracyjną dla wspólnoty, dla której zostało ustanowione. Na pytanie: Czy prawo kanoniczne integruje wiernych? Należy odpowiedzieć: *positive*.

LITERATURA

- Codex iuris canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), cz. 2, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica *Lumen gentium* de Ecclesia, 21.11.1964, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 5–75; polska wersja [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, tekst łacińsko-polski, Poznań 1986, s. 105–170.
- Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio *Dominus Iesus* de Iesu Christi atque Ecclesiae unitate et universalitate salvifica, 6.08.2000, AAS 92 (2000), s. 742–765; polska wersja językowa:

³⁰ L. Örsy, *The interpretation of laws: new variations on an old theme*, [w:] *The art of interpretation. Selected studies on the interpretation of canon law*, Washington 1982, s. 70, przypis 23; P. Kroczek, *The art of legislation...*, s. 129–130; podobny zarzut wysuwano wobec tworzonej romanocentrycznie teologii, zob. R. Winling, *Teologia współczesna, 1945–1980*, przeł. K. Kisielewska-Sławińska, Kraków 1990, s. 69.

³¹ Przykłady obejmujące diecezję opawsko-ostrowską z Republiki Czeskiej, żylińską ze Słowacji i bielsko-żywiecką z Polski, zob. P. Kroczek, *Oddziaływanie wiary realizowanej poprzez prawo kanoniczne na jedność kulturową pogranicza – wskazania dla prawodawcy*, [w:] *Beskidzkie dziedzictwo II*, red. S. Cader, S. Ciupka, Międzybrodzie Bialskie 2013, s. 19–31.

- Cyprianus Carthaginensis, *Epistola 62*, [w:] J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus*, Paris 1878, kol. 371 (Series Latina, 4).
- Deklaracja „Dominus Iesus” o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła, Warszawa 2000.
- Dyduch J., *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985.
- Dyduch J., Góralski W., Górecki E., Krukowski J., M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/1, red. J. Krukowski, Poznań 2005.
- Huels J. M., *Back to the future. The role of custom in a world of Church*, „CLSA Proceedings” (1997) 59, s. 8–21.
- Kłysiak K., *Integracja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. J. Duchniewski, Lublin 1997, kol. 330.
- Kroczek P., *Prawo do stowarzyszania się w prawie kościelnym i polskim*, [w:] *Akcja Katolicka. Wprowadzenie kandydatów w podstawowe zagadnienia*, red. T. Borutka, Bielsko-Biała–Kraków 2007, s. 49–69.
- Kroczek P., *Prawo we wspólnocie Kościoła*, [w:] *Wspólnoty opisane. Zjawisko wspólnotowości w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. M. Kopczyk, Bielsko-Biała 2011, s. 53–62.
- Kroczek P., *The art of legislation: the principles of lawgiving in the Church*, Kraków 2012.
- Wijlens M., „*Salus animarum suprema lex*”: Mercy as a legal principle in the application of canon law, „*The Jurist*” 54 (1994) s. 560–590.
- Örsy L., *The interpretation of laws: new variations on an old theme*, [w:] *The art of interpretation. Selected studies on the interpretation of canon law*, ed. A. J. Coriden, Washington 1982, s. 47–82.
- Provost J. H., *Structuring the Church as a Communio*, „*The Jurist*” (1976) 36, s. 191–245.
- Ratzinger J., *Erläuternde Vorbemerkung*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche. Das Zweite Vatikanische Konzil*, t. 1, hg. J. Höfer, K. Rahner, Freiburg–Basel–Wien 1966, kol. 350–359.
- Saier O., „*Communio*” in der Lehre des Zweiten Vatikanische Konzils: Eine rechtsbegriffliche Untersuchung, München 1973.
- Selling J. A., *Laws and values: clarifying the relationship between canon law and moral theology*, „*The Jurist*” (1996) 56, s. 92–110.
- Sobański R., *Prawo jako wartość*, „*Prawo Kanoniczne*” (1999) 42 (3–4), s. 11–26.
- Sobański R., *Kościół jako podmiot prawa. Elementy eklezjologii prawnej*, Warszawa 1983.
- Sobański R., *Ustawa kościelna – „ordinatio rationis” czy „ordinatio fidei?”*, „*Collectanea Theologica*”, (1978) 48, fascicle I, s. 27–35.
- Sobański R., *Zbawcza funkcja prawa kościelnego*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” (1973) 6, s. 157–169.
- Winling R., *Teologia współczesna. 1945–1980*, przeł. K. Kisielewska-Sławińska, Kraków 1990.
- Yinger J. M., *Religia jako czynnik integracji społecznej*, przeł. F. Adamski, [w:] *Socjologia religii*, red. F. Adamski, Kraków 2011, s. 151–187.